

Amsterdams Centrum voor

| **Kinderstudies** ACK

interdisciplinair onderzoek naar kinderen, ouders en samenleving

Gehechtheid aan pleegouders

Gehechtheid aan pleegouders

De relatie van kinderen met beschermende en zorgzame volwassene is vitaal voor de overleving en de verdere ontwikkeling. Niet alleen hebben kinderen hun ouders nodig om te voorzien in voedsel, drinken en onderdag, ook is er behoefte aan bescherming. Kinderen blijken te zijn uitgerust met een aangeboren mechanisme waardoor zij bij het waarnemen van gevaar vertrouwde personen opzoeken. Dit verschijnsel

Criteria voor gehechtheid:

- band is gericht op specifieke gehechtheidsfiguur
- band beschouwd als duurzaam
- band is emotioneel belangrijk
- overstuurt bij onvrijwillige scheiding
- wil graag bij gehechtheidsfiguur zijn
- gehechtheidsfiguur veilige basis bij stress

noemde de Britse kinderpsycholoog John Bowlby "gehechtheid". De relaties met vertrouwde volwassenen dragen niet alleen bij aan het overleven op korte termijn, in het intensieve contact met deze zogenaamde gehechtheidsfiguren leren kinderen hun eerste lessen over wat zij van andere personen en zichzelf kunnen verwachten.

Gehechtheidsfiguren zijn een "veilige basis" van waaruit het kind de omgeving kan gaan verkennen en het nodige leert over de omgeving buiten hemzelf.

In deze brochure willen we bondig uiteenzetten wat volgens de gehechtheidstheorie het verschijnsel gehechtheid inhoudt. Er zijn ook andere theorieën, en ook andere manieren waarop de termen gebruikt kunnen worden. De gehechtheidstheorie heeft bij ons een streepje voor, omdat deze theorie zich uitstekend blijkt te lenen voor wetenschappelijk onderzoek. Conclusies en adviezen kunnen daardoor geruggesteund worden door concreet bewijsmateriaal. Helaas is er nog slechts op beperkte schaal gehechtheidsonderzoek gedaan naar pleegzorg. In deze brochure gaan we in op het meest recente onderzoek dat is gedaan in de Verenigde Staten, en we gaan in op resultaten van onderzoek in gezinnen met een adoptiekind en gezinnen waar het kind opgroeit bij de biologische moeder. We wijzen echter ook nadrukkelijk op die vragen waarop wetenschappelijk gezien nog niet echt een antwoord kan worden gegeven.

Wat is gehechtheid?

Allereerst willen we ingaan op de vraag wat er nou zo bijzonder is aan gehechtheidsrelaties als we deze vergelijken met andere soorten relaties. Vanuit de gehechtheidstheorie wordt de ontwikkeling van een emotionele

band tussen ouders en kinderen niet per definitie beschouwd als gehechtheid. Een vriendschap is bijvoorbeeld wel een emotionele band, maar doorgaans geen gehechtheidsband. Er komt bij gehechtheid meer kijken. Het kind kan gehecht raken wanneer er een gehechtheidsfiguur beschikbaar is op wie het kind een beroep kan doen. In situaties van angst, vermoeidheid of ziekte zal het kind geneigd zijn gehechtheidsgedrag te vertonen om het gevoel van veiligheid terug te krijgen. Er is sprake van gehechtheid wanneer het kind zijn gehechtheidsfiguur gebruikt als veilige basis in stressvolle omstandigheden.

Aan wie kunnen kinderen gehecht raken?

Het zijn niet alleen ouders die voor het kind een veilige basis kunnen vormen. Ook met andere mensen in de omgeving kan het kind emotioneel belangrijke relaties aangaan. Het blijkt zelfs dat mensen een natuurlijke neiging hebben om in bijzondere situaties alternatieve gehechtheidsrelaties te ontwikkelen. Een belangrijke aanleiding hiervoor kan zijn het verlies of scheiding van eerdere gehechtheidsfiguren. Zo'n verlieservaring kan de ontwikkeling van gehechtheid aan andere personen stimuleren. Te denken valt aan een opa of oma, een crècheleidster of een andere persoon waarmee het kind veel contact heeft. Waar evenwel de grens ligt als het gaat om het aantal mogelijke gehechtheidsfiguren, is onduidelijk. Wel gaat men er vanuit dat een kind beperkte capaciteiten heeft met betrekking tot het gehecht raken aan veel verschillende gehechtheidsfiguren.

Raken kinderen altijd gehecht?

De vraag of een kind naast de ouders ook aan andere personen gehecht kan raken krijgt een grote lading in zogenoemde bijzondere situaties, waarin het kind niet opgroeit bij zijn of haar biologische ouders. Te denken valt aan kinderen in pleeg- of adoptiegezinnen. Hoewel deze kinderen weliswaar een situatie van korte of langdurige scheiding van belangrijke gehechtheidsfiguren hebben meegemaakt, is het onzeker of zij, gezien hun vaak onveilige of zelfs traumatische achtergrond, opnieuw gehecht kunnen raken aan een specifieke verzorger. Vervolgens is moeilijk te voorspellen hoe snel een kind gehecht raakt aan een gehechtheidsfiguur. Verschillende factoren, zowel in de omgeving van het kind als kenmerken van het kind zelf, lijken hierop van invloed te kunnen zijn. Een belangrijke factor is onder andere de hoeveelheid stress die het

kind ervaart, evenals de beschikbaarheid van gehechtheidsfiguren en de aard van de gehechtheid. Hoe meer behoefte een kind heeft aan een veilige basis (doordat er sprake is van stress en doordat er geen toegang is tot bestaande gehechtheidspersonen), hoe sneller een kind geneigd is gehechtheidsgedrag te richten op nieuwe kandidaten. We moeten echter voorzichtig zijn aangezien er over dit proces nog weinig bekend is. Een ander punt is dat uit de schijnbare afwezigheid van gehechtheidsgedrag

Samenvatting onderzoeksresultaten:

- **Sensitiviteit bevordert veilige gehechtheid in normale gezinnen**
- **Sensitiviteit en acceptatie, ondanks aanvankelijk onveilig gehechtheidsgedrag van pleegkinderen, bevordert veilige gehechtheid in pleeggezinnen**
- **De sensitiviteit van pleegouders dient echter verder te gaan dan de "normale" sensitiviteit**
- **Gehechtheidsrepresentaties van ouders zijn de beste voorspeller van gehechtheid kind in normale gezinnen**
- **Kinderen nemen hun ervaringen uit bestaande gehechtheidsrelaties mee naar nieuwe relaties in de vorm van zogenaamde interne werkmodellen van gehechtheid**
- **Desondanks: Gehechtheidsrepresentaties pleegouders zijn eveneens de beste voorspeller van gehechtheid kind in pleeggezinnen**

niet kan worden opgemaakt dat een kind niet in staat is tot gehechtheid of er geen behoefte aan heeft. De neiging gehecht te raken is sterk verankerd in het kind. Dit betekent dat het moeilijk zal zijn een kind te verhinderen gehecht te raken aan vertrouwde volwassenen, ook als deze volwassenen niet de biologische ouders zijn.

De ene gehechtheidsrelatie is de andere niet

De laatste jaren heeft het onderzoek naar gehechtheid zich met name toegespitst op verschillende typen gehechtheid. Mary Ainsworth, een Amerikaans onderzoekster heeft een laboratoriumprocedure ontwikkeld waarmee deze typen gehechtheid aangetoond konden worden. Deze zogenoemde Vreemde Situatie procedure bestaat uit 8 episodes van 3 minuten waarin het kind blootgesteld wordt aan een onbekende omgeving met nieuw speelgoed, aan een onbekende volwassene en aan twee scheidingen van de opvoeder. Het bleek dat kinderen veilig of onveilig gehecht konden zijn.

Niet gehecht of onveilig gehecht?

Soms is alleen naar gedrag in de Vreemde Situatie procedure kijken onvoldoende om te besluiten: is een kind wel of niet gehecht? Onveilig

gehechte kinderen van het vermijdende type wekken namelijk de indruk dat het weggaan of het terugkeren van hun ouder hen niets doet. Uit hun emotionele reactie (hartslag) kon echter worden opgemaakt dat het vertrek en de terugkeer van hun ouder hen toch wat deed, eigenlijk even veel als de veilig gehechte kinderen. Deze kinderen lieten er echter niets van zien. Dat is van belang om in de gaten te houden bij pleegkinderen.

Wie drukt het zwaarste stempel op de gehechtheidsrelatie?

Een belangrijke vraag binnen het onderzoek naar gehechtheid is welke partij, de ouders of de kinderen, het zwaarste stempel op de relatie drukt. In normale gezinnen lijken het de ouders te zijn die de grootste invloed hebben op de ontwikkeling van gehechtheid van het kind. De manier waarop ouders omgaan met aan gehechtheid gerelateerde gedachten, gevoelens en herinneringen (gehechtheidsrepresentaties), blijkt de beste voorspelling van kwaliteit van gehechtheid van hun kinderen te zijn. Ook in de adoptiegezinnen is dit het geval. Wat betreft kinderen in pleeggezinnen verwachtte men dat juist het kind met zijn of haar vroege

We weten heel veel wel, maar we weten ook heel veel niet:

- Wat bepaalt of kinderen wel of niet gehecht raken aan een bepaalde ouderfiguur?
- Hoe snel raken kinderen gehecht?
- Verliezen sommige kinderen het vermogen om gehecht te raken?
- Is het bij sommige kinderen wel mogelijk om een veilige gehechtheid te creëren?
- Is onveilige gehechtheid beter dan geen gehechtheid?
- Is gehechtheid te voorkomen?
- Is het slecht voor een kind om het proces van gehecht raken halverwege te onderbreken?

ervaringen het zwaarste stempel zou drukken. Amerikaans onderzoek met jonge kinderen wees echter uit dat ook hier de houding van de pleegouders van grote invloed was op het ontwikkelen van veilige of onveilige gehechtheid. Of dit ook het geval is bij oudere kinderen is onbekend. Studies met oudere kinderen lijken uit te wijzen dat de voorgeschiedenis toch steeds zwaarder mee gaat tellen.

Hoe bevorder je veilige gehechtheid?

Wat belangrijk is in het bevorderen van veilige gehechtheid is sensitiviteit (gevoeligheid voor signalen van het kind) van de ouders. Volgens de gehechtheids-theorie vormt het kind op basis van dagelijkse interacties met de opvoeder interne werkmodellen van de relatie met die

opvoeder. Zo'n model stelt het kind in staat om op het gedrag van de opvoeder te anticiperen, het te interpreteren en zijn eigen gedrag erop af te stemmen. Neem als voorbeeld een kind dat huilt en dan vaak door de moeder wordt afgewezen. De kans is groot dat dit kind een model ontwikkelt waarin de moeder afwijzend is. Parallel hieraan vormt een kind ook een beeld van zichzelf: als de moeite van de aandacht niet waard. Hoewel niet altijd even gemakkelijk, is het van belang dat ouders een sensitieve en accepterende houding hebben ten opzichte van het kind, ondanks het eventuele afwerende of vermijdende gedrag van het kind. Gehechtheidsgedrag, ook al is het onveilig, is juist een teken van behoefte aan veiligheid.

Andere theorieën

Het voorgaande is – uiteraard zeer bondig dus ongenueanceerd – een overzicht van de belangrijkste resultaten van gehechtheidsonderzoek voor de praktijk van pleegzorg. Het is duidelijk dat op basis van deze theorie andere uitspraken worden gedaan dan op basis van andere theorieën. De loyaliteitstheorie bijvoorbeeld benadrukt het belang van de bloedband tussen ouders en kinderen. In de gehechtheidstheorie speelt die bloedband geen rol: het zijn de concrete ervaringen van kinderen die bepalen aan wie een kind gehecht raakt, en of dat een veilig of onveilig type gehechtheid is.

Zowel in Nederland als in de Verenigde Staten is een begin gemaakt met het beantwoorden van deze vragen. Onderzoek van het Amsterdams Centrum voor Kinderstudies (ACK) richt zich met name op de vraag hoe we kunnen weten of een kind gehecht is aan pleegouders of niet. Hoe kunnen we de eerste signalen van gehechtheid onderkennen en wat bepaalt of een kind gehecht raakt of niet?

Over dit onderwerp is ook een boek verschenen:

Gehechtheid en kindbescherming

door C. Schuengel, W. Slot en R. Bullens

Isbn: 9066654864

Pagina's: 96

Kinderbeschermingsmaatregelen kunnen diep ingrijpen in het leven van kinderen en ouders, zeker als er sprake is van plaatsing in een pleeggezin of een tehuis. Maar waarop zijn deze ingrepen gefundeerd? Beschikken kindbeschermers en kinderrechters over genoeg informatie om de gevolgen van maatregelen die leiden tot verbrekingen van gehechtheidsrelaties te overzien? Is er duidelijkheid te krijgen over gehechtheid van kinderen aan (pleeg)ouders? Hoe kan in het begeleiden van pleegouders en in het beleid van tehuizen het beste rekening gehouden worden met de gehechtheid van kinderen aan hun ouders, met het ontstaan van gehechtheid aan nieuwe opvoeders, en met de onvermijdelijke verbrekingen van nieuw aangegane gehechtheidrelaties? Praktijk en onderzoek leren (van) elkaar de goede vragen te stellen en kritisch te zijn op elkaars antwoorden. Deze bundel is van beide een voorbeeld.

Deze bundel probeert bij te dragen aan een eenduidig en actueel begrippenkader waarin vraagstellingen worden geformuleerd voor diagnose, indicatiestelling, interventie en beleid. Ook komen concrete aandachtspunten naar voren voor interventie en beleid, gebaseerd op Nederlands en buitenlands onderzoek. De bundel is interessant voor werkers binnen de kindbescherming, maar ook voor juristen, beleidsbepalers en studenten (ortho-)pedagogiek.

De samenstellers Carlo Schuengel, Wim Slot en Ruud Bullens zijn als hoogleraar verbonden aan het Amsterdams Centrum voor Kinderstudies (ACK) van de Vrije Universiteit Amsterdam. Het ACK is een interfacultair onderzoeksinstituut voor psychologen, pedagogen, juristen en psychiaters.

Te bestellen via de boekhandel of online: www.swpbook.com

Colofon

Mirjam Oosterman
Carlo Schuengel
2e editie, mei 2003

Voor meer informatie over het onderzoek naar gehechtheid aan pleegouders:
Prof.dr. C. Schuengel
Afdeling Orthopedagogiek/FPP
Vrije Universiteit Amsterdam
Van der Boechorststraat 1
1081 BT Amsterdam
email: c.schuengel@psy.vu.nl

Directie

[prof.dr. H.E.M. Baartman](#)
[dr.mr. M.R. Bruning](#)

tel. 020-4448902 / 4446281

[Amsterdams Centrum voor Kinderstudies ACK](#)
[Vrije Universiteit Amsterdam](#)
[De Boelelaan 1105 / kamer 6a-40](#)
[1081 HV Amsterdam](#)
info@ack.vu.nl / www.ack.vu.nl